RUOTGERUS

Vita Brunonis archiepiscopi Coloniensis

SABBATISMUS

Ruotgerus (fl. 965–969)
Vita Brunonis archiepiscopi Coloniensis

Textus latinus: in dominio publico.
Translatio, concordantia et editio © 2026 Inversiones San Juan Diego (Sabbatismus). Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0).

Sabbatismus: officina editoria fundationis Inversiones San Juan Diego, San Pedro Sula, Honduras.
Litteris EB Garamond et Cinzel compositum.
sabbatismus.com

Prologus in vitam domni Brunonis Coloniensis archiepiscopi

Domino in Christi gratia beatissimo atque in omni splendore sapientię perfectissimo Folcmaro archiepiscopo Ruotgerus, servorum suorum ultimus, vere claritatis gloriam sempiternam. Imposuit sanctitatis vestrę reverentia super caput meum gravem quidem sarcinam, sed pro captu parvitatis meę dulcem admodum et iocundam, videlicet ut vitam mirabilis et magnifici archiepiscopi Brunonis, qua potuerim sermonis facultate, describerem. Cui virtus laudem contulit, quam, ut ipse meruit, stili mei officium implere non potuit. De ipso tamen quomodocumque loqui, quia vos iussistis, delectabile fuit. Qui ab inicio sic fuit animatus, ut non magis sua causa se putaret natum quam nostra reique publice procreatum.

Fecit omnino plurima et prope infinita, quę digna fuerunt sempiterna memoria, sed non expectet auditor aut a me aut a quolibet hec omnia explicanda. Quod si quis fideliter et vere agendum promitteret, singulos quos puericiam pręgressus vixit annos propriis et his utique spaciosis codicibus insigniret. Estimo igitur multos longe lateque hac occupatos industria, ut gesta eius his etiam, qui post futuri sunt, partim scribendo partim commemorando transmittant.

Non enim in una provincia aut in uno negociabatur regno, omnium, quos adire poterat, salutem benivolentie atque laboris studiique sui querebat commertio. Nec desunt plurimi, qui hoc laute et prudenter exequi possint, cum, etsi nulli alii tales valeant repperiri, in solis eius discipulis omne studiorum et eloquentie genus adhuc recenti eius memoria ita per multa terrarum loca floreat, ut maxima rerum gestarum insignia non enarrare modo, verum et exornare sufficiat. Quot quantosque de alumnis tanti viri episcopos, quantos in quacumque ecclesiastice professionis disciplina probatissimos novimus, qui eum et familiarius noverunt et perfectius illustribus monumentis vitam eius declarare potuerunt. Sed quis sum ego, qui votis vestris, dominorum excellentissime, ausus fuerim contraire? Feci ergo, quod potui, quomodo potui, non presumens de scientia, sed fiduciam qualemcumque retinens in obedientia. In quo etsi minus possibile mihi Visum est id explere, quod aggressus sum, precepti tamen vestri dignitatem ita venerari semper et amplecti animum induxi, ut impossibilitatis meę oblitus in manibus vestris sim oculis et animo totus. Hinc ergo largifluę pietati vestrę supplico, ut, quod huic operi meo deest in pompa ornatuque sermonis, suppleat in auribus vestris eius commendatio, quem pro merito virtutis tam suaviter amastis. Beatitudinem vestram Deus omnipotens ad salutem nostram diutissime columem et benevalentem conservare dignetur.

VITA DOMNI BRUNONIS ARCHIEPISCOPI

1

Sapientiae nimirum est scire, unde sit donum, quod quis accipit, ne a se sibi hoc esse aut a Deo quidem, sed sibi debitum putet. Si enim querimus, quid nobis debeatur, nihil invenimus nisi supplicium. Misericordia autem Dei prę-rogavit nobis gratiam, ut haberet, quibus redderet gratiam pro gratia, et hoc iam esset debitum, quia Deus voluit, non quia homo meruit.

Quid enim habes, ait apostolus, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?

Ineffabili igitur providentia bonitatis Dei collatum est electis eius, ut et gratis copiosis gratie muneribus ditentur et tamen hoc ipsum, quo munerantur, quodammodo per gratiam mereantur, alius sic, alius vero sic, unusquisque secundum quod in eo operatur unus atque idem spiritus dividens singulis prout vult. Soli Unigenito non ad mensuram dat Deus spiritum. In ipso namque, ut ait apostolus, habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter, membris eius pro sua cuique voluntate partitur, quibus abundanter omnia dat ad fruendum, videlicet se ipsum, ut sit Deus omnia in omnibus. Dispar hęc claritas et diversa donorum largitas nunc est admirabilis questio, quandoque erit honorabilis pulchritudo et ornatus domus Domini, de qua dicitur Deo: Sanctum est templum tuum, mirabile in ęquitate.

2

Compertum est nuper a plurimis in venerabili Coloniensis ęcclesię archiepiscopo Brunone pię memorie et satis a prudentioribus intellectum, homo homini quid prestet. Cuius plerique dicta et opera, qui familiarius eum noverant, satis admirari nequibant. Erant enim in uno illo homine res valde dissimiles: natalium nobilitas, honorum dignitas, scientie, quę inflare solet, tanta sublimitas, ut nihil supra, animi vero et habitus humilitas, quantum a sagatioribus discerni potuit, ut nihil infra putares; media caritate constrata sunt. Arridebant ei omnia, que ad fastum suppeterent, que a se semper studiosissime vigilantis manu discretionis abegerat. Ita aliud ad oculos hominum, aliud ad testem cordium exhibebat. Cuius conversationis exemplo plurimos salubriter institui posse credimus, si eandem strictim a pueritia repetamus. Habent enim in illa mediocres et humiles, unde convalescant, elati contra et divites, unde obstupescant. Attavorum eius attavi usque ad hominum memoriam omnes nobilissimi, nullus in eorum stirpe ignotus, nullus degener facile reperitur, hic tamen omnes, salva augustorum et regum excellentia, omnino perspicacissime liniamentorum gratia, artium gloria et omnigena animi superabat industria. Natus eo tempore quo pater eius Heinricus, rex gloriosus, perdomita barbarorum sevicia, represso etiam intestinę cladis periculo, diruta magno studio reędificabat et volentem populum iustitię frenis in tutissima et optatissima demum pace regebat. Ita nativitatis eius tempus iam quasi futura bone voluntatis eius insignia preferebat.

Nam cum omne, quod bonum esset, vivacissime semper appeteret, pacis donum quasi nutrimentum et ornamentum quoddam ceterarum virtutum sollicitius expetivit, quod bonis omnibus profuturum prescivit. Tranquillitatis enim tempore nutriri debent et solidari virtutes, ut perturbatione qualibet ingruente a status sui vigore hominem emolliri non desinant.

3

Nimis longum est persequi, quomodo memoratus rex, pater huius magni viri, de quo agimus, ad illam tam grate pacis serenitatem pervenerit, cum ipse omnia regni sui spacia et continuis finitimorum incursionibus et gravissimis inter cives etiam et cognatos dissensionibus concussa et atrociter vexata reppererit. Hinc etenim seva Danorum gens terra marique potens, inde centifida Sclavorum rabies barbarorum frendens inhorruit, Ungrorum nihilominus insecuta crudelitas, transgressa terminos Marahensium, quos sibi non longe ante impia usurpavit licentia, plerasque provincias regni eius ferro et igne longe lateque vastavit. Dies ante quam huius mali materies narrandi deficeret. Trans Renum occidentem versus nobis omnia rebellabant; ipsi certe regni adhuc angusti principes in sua viscera pene inremediabiliter sęviebant, quę omnia vel resecare vel sanare nemo nisi precipua virtute et singulari preditus industria posset. Sed post aliquantum temporis tantus timor per gratiam divinam invasit extraneos, ut nihil umquam eis esset formidabilius, tantus amor colligavit domesticos, ut

nihil umquam in quolibet potentissimo regno coniunctius videretur.

4

Eo tempore generosa regum proles annos circiter IIII habens liberalibus litterarum studiis inbuenda Baldrico venerabili episcopo, qui adhuc superest, Traiectum missa est. Ubi cum ipse disciplinabiliter, utputa bonę indolis puer, ingenio sagaci proficeret, invisa Nordmannorum tirranides quasiper huiusmodi obsidem aliquantum refriguit et ecclesie demum cęteraque ędificia, quorum ruine vix exstiterant, hac occasione restauratę sunt. Ita nulla suę ętatis spacia absque utilitate sanctę Dei ecclesię transigebat. Per ipsum enim, licet adhuc inscium, iam christianus populus ab hostibus liber in Dei laudibus exum tabat. Deinde ubi prima grammaticę artis rudimenta percepit, sicut ab ipso in Dei omnipotentis gloriam hoc sepius ruminante didicimus, Prudentium poetam tradente magistro legere coepit. Qui sicut est et fide intentioneque catholicus et eloquentia veritateque precipuus et metrorum librorumque varietate elegantissimus, tanta mox dulcedine palato cordis eius complacuit, ut iam non tantum exteriorum verborum scientiam, verum intimi medullam sensus et nectar, ut ita dicam, liquidissimum maiori quam dici possit aviditate hauriret. Postea nullum penitus erat studiorum liberalium genus in omni Greca vel Latina eloquentia, quod ingenii sui vivacitatem aufugeret. Nec vero, ut solet, aut diviciarum affluentia aut turbarum circumstrepentium assi-

duitas aut ullum aliunde surrepens fastidium ab hoc nobili otio animum eius umquam avertit, ita ut munditiam cordis eius attestaretur iugis meditatio et indefessum continuę exercitationis studium, cum iam penitus omnis huiusmodi affectio transiret in habitum, sicut scriptum est: Ex studiis intelligitur puer, si munda et si recta sunt opera eius. Huc accedit, quod sicut fervorem animi sui non passus est aliorum desidia et levitate extingui aut superfluis vanisque corrumpi colloquiis, ita libros, in quibus studuit aut quoscumque pre oculis habuit, incaute refringi aut corrugari vel quomodolibet minus diligenter tractari omnino egerrime tulit, nichil sane in his, quę ad se pertinebant, neglegendum ducens, quoniam quidem, ut Salemon ait, qui minora neglegit, paulatim decidit.

5

Igitur postquam pater eius fundato et ad unguem pacato imperio rebus humanis concessit, Otto filius eius maior natu benedictione Domini auctus et oleo letitie unctus magna voluntate et consensu principum regnare coepit centesimo octogesimo octavo lustro, sexagesimo tercio indictionum circulo ab incarnatione domini nostri Iesu Christi, vir in quem spiritus Dei donum contulit singulare veritatis et fidei. Cuius virtutes si me narraturum promiserim, nimium michi sumpserim et ferendus minime fuerim. Excedit enim laus eius et gloria, quicquid vel ipse Cicero sibi promitteret in facundia.

Hic germanum suum Brunonem Deo dicatum, adhuc adolescentulum, honorabiliter, ut par fuit, e scolis in palatium evocavit, locum videlicet tam lucidissimo aptum speculo, ubi, quicquid deforme per totum pene mundum esset, in studiis liquidius appareret. Huc enim ex omnibus eius finibus confluebat totum, quod sibi aliquid esse videbatur. Nichilominus ab omnibus calumnia qualibet oppressis hoc asylum unicum petebatur. Exemplar ibi sapientie, pietatis et iusticie supra hominum memoriam eminebat. Inde reversi, qui sibi paulo ante domi videbantur doctissimi, rubore notati rudimenta artium quasi 'Nunc coepi' dicentes aggressi sunt. Cui in leva parte mamillę nil saluit, sese ab hoc quasi celso tribunali exinde verecundus abstinuit. Vas illud suum implevit Dominus spiritu sapientiae et intellectus. Nec suffecit ei in gazophilacium cordis sui colligere, quod in promptu habebat, peregrina insuper conduxit enigmata, et quicquid phylosophycum terrenisque sensibus remotissimum sensit, hoc undecumque contraxit. Obliteratas diu septem liberales artes ipse retexit. Quicquid historici, oratores, poete et phylosophi novum et grande perstrepunt, diligentissime cum doctoribus cuiuscumque lingue perscrutatus est, et ubi magister excelluit ingenii velocitate, ibi se discipulum prebuit humilitate.

6

Sepe inter Grecorum et Latinorum doctissimos de phylosophyę sublimitate aut de cuiuslibet in illa florentis discipline subtilitate dispu-

tantes doctus interpres medius ipse consedit et disputantibus ad plausum omnium, quo nichil minus amaverat, satisfecit. Non enim examen improbum in illa castigavit trutina, nec se quesivit extra, gloriam sibi ęstimabat esse testimonium conscientię suę. Spectavit hoc frequentius iudex in talibus falli nescius, rex orbis terrarum maximus, et qui regnum suum exterius fortitudinis et consilii vigore firmavit, interius illud tali splendore vestivit. Horum spectator et ipse Deus creditur, cuius misericordia donum, quodcumque tribuit, custoditur. Quis enim a tanta et tam incomparabili altitudine prohiberet arrogantiam, nisi plus ipse suam adhiberet custodiam?

7

Israel episcopus Scotigena, sub cuius magisterio illustrissimus hic, de quo loquimur, plurimum se profecisse testatus est, de moribus eius requisitus a quibusdam, quos ipsi audivimus hoc idem sollicicius ruminantes et quasi pro oraculo habentes, sanctum eum adprime virum esse respondit. Satis laudabile scitumque doctoris de discipulo testimonium. Greci, quibus ęque magistris usus est, ad tantam gratiam stupebant, digna nimirum de illo problemata domum suis civibus reportabant, quorum studium quondam fuisse dicitur aut audire semper aliquid novi aut invenire.

8

Milies interea per dies cogebatur calamitosis patrocinari, consulere afflictis, opem ferre miseris. Quę omnia sic administrabat, ut refugium factus egenis omnibus videretur. Ita cum esset in otio, nemo fere magis videbatur in negotio, nec cum esset in negotio, umquam cessabat ab otio. Lucubrationibus intentissimus inveniendis, in dictatu, quecumque sunt honestissima, acutissimus fuit. Latialem eloquentiam non in se solum, ubi excelluit, sed et in multis aliis politam reddidit et inlustrem. Nullo autem hoc egit supercilio, sed cum domestico lepore tum urbana gravitate. Post epulas, cum alii et maiores etiam, ut accepimus, paulo agunt remissius, ipse lectioni et meditationi vacabat attentius. Matutinum crepusculum nullo pretio vendidit nec tunc se somno sollicitanti ullo modo credidit. Scurrilia et mimica, quę in comediis et tragediis a personis variis edita quidam concrepantes risu se infinito concutiunt, ipse semper serio lectitabat; materiam pro minimo, auctoritatem in verborum compositionibus pro maximo reputabat. Translaticiis usus est scolis, non corpore quidem, sed mente quietus. Quocumque enim circumagebantur tabernacula aut castra regalia, bibliothecam suam sicut arcam dominicam circumduxit ferens secum et causam studii sui et instrumentum, causam in divinis, instrumentum in gentilibus libris, utputa doctus paterfamilias, qui novit de thesauro suo proferre nova et vetera. Nec in ipso itinere desidie locus erat; in turba, quod paucorum est, quasi solus erat. Confabulabatur

namque utillimum aliquid cum quovis aut meditabatur id ipsum in quovis.

9

Cum ad divinum ventum esset officium, animum agebat intentum brevi quidem, sed pura se oratione Domino commendans. His, quibus convixerat, habitu et gestu aliquando, mente aliud actitans, satisfecit. Non enim aliter tam vere popularis esset neque tam multis meliora persuasisset. Quicquid sacerdotum Domini aut perfectorum virorum quispiam illo in tempore magnum in religione moliebatur, hoc quasi solo quodam comite nitebatur nec rebatur auctoritatem suam satis per se vehementem, nisi hunc quasi succenturiatum nosset se in divina acie sustentantem. Servus autem Dei non mediocriter in incepto profecit; rumores vulgi pro nichilo duxit; nec quod ante pedes fuit solum, sed multa quoque in posterum previdit. Hinc est, quod de fratre suo cognomento patris sui et de Cůnone in affinitatem regiam assumpto, dum nimiam inter eos colloquii familiaritatem et hoc maxime missarum tempore cerneret, presago spiritu fertur dixisse: 'O in quantam inimicitiarum amaritudinem ista in hoc tempore tremendo maleparta contubernia resolventur!' Eventus rei non multo post dictis fidem fecit.

10

Prima dispensatio credita est illi adhuc adolescenti in quibusdam monasteriis, in quibus de-

gentes cum idoneo ecclesiae testimonio partim voluntate, partim vi ad regularem vitam constrinxit, sciens quod et invitis bona prestantur. Ipsaque post paululum Deo sacrata loca annuente regia liberalitate privilegiis et inmunitatibus pristinis reformavit nichil sibi suisve exinde benefitii iure reservans, nisi quantum cenobiorum patres sponte causa caritatis obtulerant. In his extat Loresham, locus regum munificentia nobilis, adhuc in memoriam tanti viri retinens et prerogativam libertatis et monimenta religionis. Deinde cum de virtute in virtutem giganteis, ut ita dicam, passibus iret, et quocumque pedem intendit, semper in voluntate Domini proficeret, orta est subita tempestas dissensionis in ęcclesia dormiente credo Iesu in pectoribus vigilum ante fores domus Domini excubantium, ita ut quidam satane sotii, invidie spiritu distenti, imperatorem ipsum, per quem salus erat in populo, videlicet lumen orbis terre, conarentur extinguere. Quare hoc, nisi ut non arguerentur eorum mala opera? Nam teste evangelica veritate omnis, qui male agit, odit lucem. Cassato igitur per Dei miseratione hoc per serpentinum sibilum concepto consilio nequitię suę virus per totius regni eius viscera diffuderunt. Quod licet ubique et legum minaretur silentium et plebis per cędes et rapinas interitum, nusquam tamen ferocius quam in occidentis partibus estuabat. Ibi principes vi et rapto assueti, populi rerum novarum cupidi, civilibus omnes cladibus intenti aliorum ditescere miseriis preoptabant.

11

Tunc sanctę Coloniensis ecclesiae pastor Wicfridus, diu admodum inbecillis, regię tamen maiestati et patrie satis fidus, fessis tandem relictis terre artubus supernis spiritibus sotiatus est. Plebs autem destituta pastore in ipsa confusione nil anceps nil varium molita unicum unice optatum in domno Brunone, magnifico viro et probatissimo, sibi delegit solatium secuta magnatum et totius cleri consilium. Qui in iuvenili corpore moribus maturus, in maximo nobilitatis fastu humilis et mansuetus erat, in sublimitate sapientię, quam percepit, non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem animum induxit, in regali affluentia parcus sibi, dives amicis fuit. In ea primum electione preter ceteros Godefridus floruit episcopus, sed si quis alium voto preiret, difficile quispiam expediret. Hoc uno inter spem metumque dubii ferebantur, quod honoris dignitatem et viri gloriam metientes indignum fore tante sublimitati metuebant, quod ei cum tanto ambitu preparabant. Et revera, si quis in toto hoc regno locus esset augustior aut certe clero, populo, ecclesiis omnique apparatu elegantior, hic tanti pastoris receptui ab omnibus, qui eum noverant, dignior putaretur.

12

Conspirantibus itaque omnibus et idem in Christo sentientibus, cum adhuc inhumatum et ad oculos positum secundum consuetudinem loci corpus bonę memorię decessoris eius aspice-

rent, electi sunt a senatu sanctissimo quatuor summi viri et eodem numero laici, omnes adprime eruditi, qui omnia hęc perferrent ad palatium et patefacta post defletam destitutionem electionis unanimitate memoratum desolatis flagitarent solatium. Quid multa? Complacuit Deo gratias imperatorie auctoritati sic et tempori et loco consulere, ut petitum tanta constantia visitatorem festinanter ad destituti gregis custodiam mitteret. Missus tandem e castris terreni imperii in cęlestis regis tabernacula cum spiritualibus nequiciis pugnaturus intravit artes secum exercitationesque virtutum arma fidei pre se ferens. In illo mox novi eius comites viderant, et quod blandiebatur et quod terrebat. Affabilem namque se valde et mitem prebuit, et cum eius industriam in agendis nihil effugeret, requisivit tamen undecumque sollicicius, quid agendum sibi esset, quibus consuetudinibus inniti debuisset. Erat ei comitate condita gravitas, ita confluenti turbę modicum hilaris et per omnia mirabilis apparebat.

13

Ventum est ad sacratissimam sedem huic pio provisori ab omnipotente Domino ante tempora preparatam, in ipso tempore presentatam. Factus est concursus ingens populi, infinita trepidatio vulgi, novis gaudiis exultavit civitas. Clerus ex monasteriis convenit, sanctimonialium multitudo concurrit, conditio quelibet et sexus uterque plus solito ad gaudia convenerunt. Ecclesia leta prolem suam, maternis eatenus lactatam uberi-

bus, iam in Christi gratiam adultam, in die tante sollemnitatis ablactavit et spiritualiter matrem esse constituit, que sibi postmodum filiolos, in quibus Christus formaretur, affectu dulcissimo parturiret. Episcopi autem, qui frequentes aderant, et huius sancti cleri senatus acclamantibus cunctis in voce exultationis et salutis electum a Deo et hominibus virum super cathedram pontificalem sedere fecerunt et laudem Deo simul universi clamore, quo quisque poterat, in organis nichilominus et cymbalis et quocumque signo laetitię personuerunt.

14

Exinde omnis eius intentio, omne studium sanctę matri ecclesię aut munimento fuit aut ornamento. Munienda scilicet erat exterius, ornanda interius, munienda in secularibus, ornanda in spiritualibus. Dilexit ante omnia decorem domus Domini et locum habitationis glorie eius; hoc se ardere desiderio multis modis perspicaciter ostendit, quod hic scripto perstringere necesse non est, quoniam quidem illustrium eius factorum memoria recens est nec in eius populo de eo loqui cessabit omnis, qui veritatem et fidem amabit. Quędam tamen de his, ut proposuimus, propter exemplum et instructionem plurimorum scriptorum silentio tegenda non sunt. Impossibile namque est tanti viri gesta per cotidianos virtutum profectus evolvere dignisque factorum laudibus magna eius merita congruenter attollere, quę longe lateque more prudentissimę apis, ut Christi bonus odor esse posset, benefaciendo

et oppressorum inopiam sustentando collegerat. Hoc nimirum aliis ad vitam, aliis ad mortem erat. Nam qui amaritudinis zelo succensi, bonarum artium ignari dissimillima suis factis studia, quę nec immutare poterant nec venerari noverant, detrahendo et maledicendo pervertere conabantur, mortem sibi et ve perpetuum comparabant, secundum prophetę comminationem dicentis: Vae qui dicunt malum bonum et bonum malum, ponentes tenebras lucem et lucem tenebras. Qui vero sequitur me, dicit Dominus, non ambulat in tenebris. Hic profecto ante tempus non iudicat nec quemlibet facile ex sua sententia damnat. Bonis igitur propositum est pessimis displicere, unde vitam suam non popularium vanitate sermonum, sed conscientie veritate meciuntur.

15

Antequam in suggestum pontificalem vir iste in lege Domini eruditus ascenderet, sediciosis nostrę rei publicę civibus, quos inflammavit spiritus satane insurgere in christum Domini, erat spes quedam Colonia potiundi. Ita magnanimum regni Lotharici populum aut pacis sibi federe devinciri aut crebro belli impetu propter oportunitatem loci terreri posse arbitrabantur. Sed postquam illam hic filius pacis, custos aecclesiarum pervigil, introivit, dici non potest, quanto merore sint afflicti, quanta desperatione incepti sui perficiendi obducti sint, quicumque in hoc regno erant pacis inimici. Hinc blasphemie, maledicta, probra et multimoda impietatis commenta. Sane mentita est iniquitas sibi, ut quia pastorem nec

corrumpi nec ullo modo seduci posse sciebant, gregem saltem ab eius amore, si quis daretur huiusmodi fraudis processus, his mendatiorum ostentis averterent. Docti namque et magni viri invidiam promereri norunt, habere nolunt.

16

Ea tempestate ab imperatore et exercitu eius obsessa est Magontia, urbs nobilis et opulenta. Erat enim referta hostibus et insidiatoribus regni, et ubi vigere solebat sinceritas religionis, illuc maxima confluxit sentina dissensionis. De archiepiscopo loci varius principum eque et vulgi sermo fuit. Alii innocenciam eius in celum ferre, virtutes predicare, ea, que passim et in illis presertim partibus per civile malum perperam agebantur, ipsi pre omnibus odiosa dicere, quippe partes eum execrari testabantur, idcirco e medio secedere, minimum curare, cui urbs pateret, cui milites obędirent. Hęc fere illorum erat sententia, qui coniuratione impia federati eius iugi auxilio et consilio in omnibus se fretos esse iactabant, hoc solo causam suam defendentes, quod nequaquam reproba esse posset, cui talis vir communicare vellet. Alii vero et pene omnes, quorum cordibus divina gratia inspiravit potestatem a Deo ordinatam venerari, imperatorem omni devotione sequi, tutorem opum, vindicem scelerum, largitorem honorum, ipsi etiam, quibus domi sua res familiaris, coniuges et liberi curę erant aut pax et salus sua quomodocumque dulcis extiterat, longe aliter huius viri merita estimabant. Nos in-

terim hęc Dei iuditio relinquamus et a diverticulo ad propositum redeamus.

17

Novum itaque Agrippine civitatis custodem et designatum antistitem imperator ad novum invitavit consilium expertus, quid ante hanc iniunctam ei curam mente linguaque posset. Ibi varius altrinsecus assentantium favor et prope, cui merito crederetur, incertum. Audire hoc erat frequentius, etiam ab his, qui in castris regalibus militabant, laudare adversę partis fortitudinem, preferre in eisdem innocenciam causę, quod coacti et nimis inviti hunc sibi laborem assumerent. Et quandoquidem nec inter hostes quisquam tam demens inventus est, qui maiestatem regiam blasphemaret, in Heinricum, fratrem eius, Bauwariorum ducem et marchionem inclitum, barbaris et omnibus id locorum gentibus, ipsis etiam Grecis, formidabilem, crudelitatis inchoatę culpam omnem et malitiam retorquebant. Revera autem quo quis melior et ad conservandam imperatori et regno eius fidem promptior erat, hunc magis exosum habebant. In hoc impie latrocinantis et periure partis odium Bruno gloriosus et populo Dei optatus presul semet ipsum sponte libensque coniecit nec duplici corde nec labiis dolosis cuiquam occasionem prebens aut dissimulare, quod vellet, aut simulare, quod nollet. Ita neque alium fallere animum induxit neque ab alio se falli ipse consensit. Prius tamen dura temptavit corda rebellium, si quomodo ullis salutiferę suasionis eius et doctrine possent

curari fomentis, ultimam cauterii differens medicinam, donec pia sollicitudine diligentius experiretur, quid sibi hęc infrenis audatia polliceretur.

18

Erat in ea coniuratione princeps imperatoris filius Liudolfus, unice clarus et spectabilis adolescens, qui non solum ad conservanda, verum etiam ad exornanda patrię monimenta victoriae sufficeret, si seductoribus minime credidisset et heres esse, non proditor, voluisset. Sed quia festinans ditari paterno non meruit obedire consilio, contigit illi secundum veridicam Salomonis sententiam, ut hereditas, ad quam festinavit in principio, in novissimo benedictione careret. Egregius ergo et plenus consilii, futurus et iam designatus, ut diximus, sacerdos Domini dolens de contemptu fratris, de interitu nepotis, eundem accepta fide per obsides in castra beluino animo venientem, eductum, ut ferunt, de turba seorsum ita allocutus est: 'Nescis, iuvenum omnium, quos terra tulit, clarissime, quantum tibi tuisque profueris, si ammonitionis meę verba in pectoris tui secreta demiseris? Tu namque, maxima gloriosissimi patris tui cura et nostra gloria, quid nobis sperandum relinquis, si te ipsum nostris votis ademeris? Non respicis honorandam pii genitoris tui caniciem, quem te contristari, cui te iniuriam inferre non expedit? Non recordaris eius paternam erga te semper a puero pietatem? Deum, mihi crede, offendis, cum patrem contemnis. Non est, quod te excuses. Ad iniuriam eius respicit, quicquid novum contra hoc regnum absque eius

voluntate moliris. Causam tuam tractas cum inimicis tuis, quo contra decuit cum amicis. Illi enim non te, sed quę sua sunt, quęrunt in te, salutem tuam parvi pendunt, verbis omnia, non rerum veritate metiuntur. Vide, quęso, quo te ducant, ne forte seducant. Qui eras gaudium et corona patris tui, spes et oblectatio tocius regni, quomodo conversus es in amaritudinem? Desine tandem esse Absalon, ut possis esse Salomon. Cogita, quis te tantum exaltaverit, quis omnes regni huius principes tibi sacramentorum fide firmaverit. Quare hoc fecit? Numquid, ut ingratus existas? Numquid, ut proditor esse discas? Vere insaniunt, qui te sic decipere volunt. Time cotidianos singultus, expavesce frequentes gemitus, horresce lacrimas patris tui. Minus egre ferret totum sibi ab hostibus preripi regnum quam te, cui servat regnum. Innocens cor tuum venenosis, heu, blanditiis seductum est, paterne pietatis patet sinus, in quo nullus est dolus. Dolet pius pater filium sibi corruptorum impietate prereptum, gaudebit ad reditum. Si paulo iratior est seductoribus tuis, cito mitescet, cum te suas delicias receperit, nec scelere, sed errore hoc actum esse iudicabit, cum te sibi restitutum senserit, quem etiam plus quam se ipsum amavit.'

19

Hęc et his similia domnus Bruno, vir bonus, dicendi peritus, de salute pulcherrimi iuvenis valde sollicitus perorabat. Ille vero, quasi cuius mentem Erinis ad coeptum nefas instigasset, aurem cordis sui neutiquam passus est huiu-

smodi monitis admoveri, vix auditu exteriore, ne videretur nimis insolens, propinquavit. Innocens enim ab huius dissensionis miseria videri quam esse honestius duxit. Movit eius iuvenilem animum anxietas et metus elegantissimorum comitum, qui, nisi illius impie coniurationis tabo essent infecti, ornatus et iucunditas esse possent etiam imperatorie dignitati. Tunc utique tam desiderabilem, tam manu fortem, tam egregiam eius prolem deceret hoc agmine stipari, de hac delecta iuvenum excellentia gloriari. Erat pre omnibus in eius animo quasi quidam stimulus dux paulo ante fortissimus, tunc autem predo audacissimus, Cůno, et iam parta, ut ipsi iactabant, divitiarum et regni gloria, sed revera labor sterilis pro tranquillitate, sollicitudo semper anxia pro securitate. Nam is, cui, ut ita dicam, omnia erant in manibus, agendo, ut plus haberet, ut nichil haberet, omnimodis effecerunt. Interea tamen modis omnibus nec dolis minus quam viribus certare, neque dies neque noctes requiescere, adversarios inter se suspectos facere, nichil intemptatum relinquere neque quicquam pensi habere, dummodo id efficerent, ut maximis intra regnum urbibus, et his opulentissimis, quocumque ingenio potirentur; inde cunctis regni finibus facile se imperaturos arbitrantes. Ac ne quid penitus sine fraude fieret, cum Arnoldo, strennuo inprimis viro, cui summa rerum per idem tempus in Bauwariorum terra commissa fuit, secretius pollicitationibus infinitis, commemorando insuper odium vetus, egerunt, ut se primum, deinde urbem preclaram, postremo totum illud regnum

Heinrico duci periurus abdicaret. Tantum sibi roboris inter eos invidia et odium vendicavit. Simul Ungros, antiquam pestem patrie, sollicitabant, ut regnum in se ipsum divisum invaderent, arbitrantes hoc modo sibi sollicitudinem, qua premebantur, aut penitus adimi aut aliquatenus minui posse.

20

Hac de re, utputa tam subita et inprovisa, commotus imperator et magis illorum miserię quam suo damno dolens obsidionem Magontię, accepto tandem quod petebatur pacto, dimisit; e castris orientem versus cum his, quos fidos habuit, consultum partibus illis festine proficisci disposuit, fratrem suum Brunonem occidenti tutorem et provisorem, et, ut ita dicam, archiducem, in tam periculoso tempore misit, cui talia mandata dedit: 'Unum nos semper idemque sensisse nec umquam vota nostra in quocumque negotio discrepasse, dici non potest, frater dilectissime, quantum delector, et hoc est, quod in acerbis meis rebus me maxime consolatur, cum video per Dei omnipotentis gratiam nostro imperio regale sacerdotium accessisse. In te namque et sacerdotalis religio et regia pollet fortitudo, ut et scias sua cuique tribuere, quod est iustitię, et possis adversariorum sive terrori sive fraudi resistere, quod est fortitudinis et iustitię. Nec abesse tibi iam dudum perpendi ipsam ingenuarum arcium matrem et vere virtutem philosophię, quę te ad hanc modestiam magnitudinemque animi erudivit. Scio itaque, frater mi, scio, quod nemo

prudentię tuę persuadebit id tua non interesse, quantum perversi de bonorum pernicie glorientur, quacumque id, quod intenderint, honestate verborum velent. Dicent fortasse bellis hec sedanda esse, quę ad te non pertineant, quę tui ministerii dignitatem non deceant. Huiusmodi fraudulenta verborum iactantia istius metropolis presul, vides, quantos seduxit, quantos ad civilis cladis rabiem illexit; qui si subducere vellet a dissensione, quemadmodum fingit, et bellorum periculo, ut religioso degere posset in otio, nobis profecto et nostrę rei publice melius id, quod ei regali munificencia contulimus, reddidisset quam hostibus. Hostes dico, ut fere omnes sentiunt, nefarios civium predones, patrię proditores, regni vastatores, milicię desertores, qui me ipsum utique sacrilega audatia suis, credo, manibus necatum aut quovis quam acerbissimo mortis genere perisse vellent, cui filium sustulerunt, fratrem regno, liberis ipsaque dulci coniuge, vita denique ipsa privare contendunt. Tu solus mihi demum es solidum, fidum firmumque solacium, qui tantum ab ineunte etate in bonis artibus profecisti, ut benefacere summaque diligentia omnia circumspicere tibi iam ex consuetudine in naturam veniret. Te plane sospite si iucunde et ex integro fruitus fuero, ut mens mea semper flagitat, desiderium postulat, animus implorat, tum dignitas, tum gloria, tum decus aderit. Presidii satis habundeque nobis est; ne nobis nos desimus, hoc vero summopere curandum est. Tu mihi, tu, inquam, testis, quanta cura quantaque benivolentia foverem, tuerer, amplecterer hos, quos

modo tam crudeles pacior, quibus tamen adhuc quam libentissime mederi vellem, si sibi parcere ipsi vellent. Ah, quanta inportunitate precipites perire festinant secumque prolem meam innocenter educatam in omnia scelera versant! Ita in potestatibus temperare illis adeo difficile est, qui per ambitionem probos se non esse, sed videri preoptant. Nosti, dilectissime, quod quidem cum dolore recolo, eos mihi frequenter duriores et magis infidos fuisse, quos amplius fovi, quos in multis necessitudinibus fęderatissimos amavi, quos denique mihi coniunctissimos aestimavi. Grave hoc perpessu fuit, duplex miseria. Quod autem me urget, mala superiora preponderat, cum ille, quem genui, prereptus mihi, paterne pietati didicit insidiari. Enitere igitur, vir Deo dedite, non quomodo primum, sed modo potissimum, enitere, queso, consilio illo tuo, quo calles plurimum, ut pro loco et tempore aut arma desuadeas aut quoquo pacto compescas. Absens tibi corpore, ubicumque ero, gaudeam tibi, gratuler providentie et moderationi tue. Id michi reputare libet, quod feceris, id itidem libeat tibi, quod fecero. Opto et cumulate desidero, ut ea nobis sit votorum et oblectamenti summa non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus provideri bona alterutrum ea, que sunt, et si fieri potest, cum omnibus habere pacem.' Deinde postquam ruere in oscula, non sine lacrimis ab invicem digredientes, imperator orientem, frater eius occidentem petivit.

21

Moxque ad Aquasgrani palacii properavit. Ibi principes regni, quorum id intererat, convenit, eos variis multisque modis instruxit atque hoc cum eis potissimum egit, ne seductoribus aut vanis eorum promissis crederent, ne minas timerent, regię maiestati et suę ipsorum fidei pollicitationes nullas preponerent, spondens se ante tempus et in tempore semper paratum fore, ut pacem ecclesię violatam, si sic necesse esset, vitę etiam suę periculo reformaret. Hoc facto Coloniam letus adiit; expectabatur ordinationis tempus et unctionis letitia salutaris. Hoc facto innovatum est gaudium plebis, et refulsit in conspectu omnium, qui convenerant, ornatus stola iucunditatis sacerdos domini salvatoris. Postea nardus preciosa dedit odorem suum, in medio ecclesiae aperuit os suum. Audiebatur secundum legale institutum sonitus intrantis in domum domini Dei, exemplum et documentum factus est omnibus obtemperantibus sibi in salutem. Quid autem fecerit, quomodo docuerit, qualiter pro pace ecclesiarum Dei se ipsum impenderit, actu est mirabile, dictu difficile. Tantum enim superiorum insignia huius cotidiana opera precedebant, ut totum, quod in ecclesiis sive ampliandis sive restaurandis, quod in reliquiis et corporibus sanctorum in suam parochiam transferendis, quod in privatis vel publicis edificiis componendis, quod in ordinandis domibus familięque sancte Dei ecclesię rebus fecerat, ad aliorum opera pene incomparabile videretur. Nam sicut super omnes docentes se intellexit, ita cordis sui aciem, ingenii acumen, animi vigorem ad maiora

sapientię et virtutis opera direxit. De religione primo et cultu Dei, quod Greci theosebian dicunt, secundum datam sibi sapientiam canonicam et apostolicam auctoritatem secutus instituit, ut multitudinis, quę in diversis congregationibus ad eius honorabilem sedem pertinentibus erat, unum cor esset et anima una, ut vestium superfluitas, morum inequalitas et quicquid hoc modo effeminatum et indecens in eius ecclesia videretur, vera et spirituali circumcisione, quod est inicium sapientie, diligentissime abscideretur, ut divinis ministeriis omnes, quorum id intererat, intentissime secundum prefixam sibi regulam viverent nec aliam sibi sue salutis causam ullatenus estimarent.

22

Hęc et his similia cum venerandis patribus et cleri sui senioribus frequens egit eosque in custodia dominici gregis secum pariter invigilare sollicitus ammonuit, et quia culpa temporum urguebatur, ut rarius hęc cum illis ageret quam volebat, sollicicius absens non minus quam presens, spiritu fervens, Domino serviens ęstuabat. Erant ei foris pugnę, intus timores. Pugnabat contra luporum ęcclesiam Dei devastare cupientium rabiem, timebat Domini ovium simplicitati, sicut apostolus: Timeo, inquid, ne serpens sicut Evam seduxit astutia sua, ita sensus vestri corrumpantur a simplicitate, quę est in Christo Iesu. Ita exercitato pectore contra adversa omnia robustissimus erat, in prosperis quoque talis animus minime vacillabat rebus, ęque et crebris exercitacionibus

docens omnes sibi subditos sollicitos servare unitatem spiritus in vinculo pacis. Visus est singulari illa mentis suę agilitate pęne excessisse generale illud, quod dicitur: mentem, cum dividitur ad multa, fieri minorem ad singula. Cogente igitur imperiali auctoritate suscepit, ut iam dictum est, tractare negotia regni apud Lotharios. Et cum unicuique de principibus et magistratibus suum partiretur onus, unicuique sibi congruum imperaret opus, nihil tamen erat, quod non ipse obiret, hoc maxima consilii vivacitate providens, quod omnibus expediret.

23

Causantur forte aliqui divine dispensationis ignari, quare episcopus rem populi et pericula belli tractaverit, cum animarum tantummodo curam susceperit. Quibus res ipsa facite, si quid sanum sapiunt, satisfacit, cum tantum et tam insuetum illis presertim partibus pacis bonum per hunc tutorem et doctorem fidelis populi longe lateque propagatum aspiciunt, ne pro hac re quasi in tenebras amplius, ubi non est presentia lucis, offendant. Nec vero nova fuit huius mundi gubernatio aut sanctę Dei ecclesię rectoribus antea inusitata, cuius exempla, si quis requisierit, in promptu sunt). Nos vero ad alia festinantes, quid quisque de pio hoc viro loquatur, suo ipsius iuditio relinquimus, scientes sani capitis esse neminem, qui bonum evidentissimum ullo maledicti obprobrio fuscare nitatur. Honestum enim et utile nostrę rei publice fuit omne, quod fecit. Factis vero suis hunc finem nequaquam

constituit, ut nonnisi per hominum ora favorem captando volarent, sed ita vixit, ita opera sua coram hominibus temperavit, ut pessimis horrori, bonis esset honori. His aperte cunctis innotuit, quod in episcopatu bonum opus desideravit, in quo nec ab invidis et emulis suis facile potuit reprehendi, nisi hoc ipsum in laude eius magis proficeret, quod talibus displiceret. Hac igitur mirifica occupatione detentus pervigil summi patrisfamilias operator et summus presul lucernam ardentem, boni videlicet operis exemplar, in manibus ferens, ad ea, quę Dei sunt, alios volentes duxit, alios nolentes traxit.

24

Sed inter haec humani generis antiqua pestis non cessavit invidie sue virus per opera pii doctoris iam in bona spe germinantia longe lateque dispergere. Nam cum primum Lotharici regni populus multimoda magni huius viri exhortacione vix tandem inductus blandimenta pacis valde sibi insueta temptaret et his, qui sola civili dissensione tutum sibi aliquid pollicebantur, assensum in sui perniciem ex parte plurima prebere respueret, seva Ungrorum gens, et qualem numquam terra nostra sensit barbariem, a perversis illecta civibus, transitis Germanię plerisque provinciis, Gallię, cui iam olim nobilis Francorum populus insedit, omnia ferro et ignibus vastatura se totam infudit. In hac acie Cůno, qui prius dux erat egregius, cum suis sequacibus militavit, utrum ad hoc, ut odio suo, quod in virum Dei Brunonem, bonis certe mansuetissimum, conceperat, hac

fęda crudelitate satisfaceret an ut, quibus posset, in tanto periculo subveniret, incertum, sed illud prius latius opinione disseminatum est. Nam et ante contra emn dura quęque fraudulenter, quia vires defecerant, temptavit, ita ut Mettim, urbem opulentissimam, dolo invaderet, ipsi Colonie et ceteris regni munitionibus suspectum se faceret, probra iactaret, minas effunderet. Et postea aliquantum temporis in hac eadem, qua dudum erat, inmanitate permansit. Nihil reliquit intemptatum, quo fędus in populo nostro per sapientiam ductoris sui pactum dissolvere se posse putaret. Homo namque erat paulo ante summa potentia summaque fortuna, sed ignarus, quomodo secundis rebus uti conveniret. Has quoniam, postquam abusus est, perdidit, in bonos ultra modum inpatiens sęvit, sed a nefariis suis conatibus semper ita Deo dispensante repulsus est, ut hoc eum non leviter pęniteret, quod magnum facinus tanta levitate aggressus est.

25

Pepercit autem in omnibus sacerdoti suo et pio provisori populi sui misericors et miserator Dominus et ita omnia ordinavit, ut absque bello et humana pernicie maxima sepe pericula sedarentur. Inter quę frequenter ipse interritus aut secum intentus legit aut de maximis quibusque rebus quasi curarum instantium nescius disputavit. Hoc Treverim, hoc in Alisatio gentibus et populis innotuit, quanta constantia et securitate animi sui inconstantes et temerarios adversariorum motus redarguit, cum eos, qui in alienis se

fortissimos iactabant, in propriis tam imbecilles esse monstrabat. Et revera, quos nulla umquam acies, nulla inflexit asperitas, hos huius viri pietas inbelles et timidos faciebat. Consilio namque et bonorum hominum multitudine, non sevitia timendus fuit, et quod nemo hostium tam acriter vigilabat ad pernitiem quam ipse ad salutem. Fama autem et multitudinis iuditio minimum motus est, suo sibi iuditio usus est, et in quo recte probavit, non ut sibi, sed Deo placeret, optavit. Itaque, ut paucis multa comprehendam, plura omittam, intus et foris, domi militięque indefessus Domini preliator animi plus quam corporis viribus tamdiu contra pestilentes et inquietos tantumque vite etiam sue plerumque periculo decertavit, ut nominis quoque eius fama, quousque pervenit, bella sedaret, pacem formaret, studium in omnibus bonis artibus firmaret, sanctę religionis et salutiferę quietis gratiam ampliaret.

26

Quoniam igitur humilis iste philochristus et meliorum ardens emulator carismatum, servus Domini Bruno secundum dignitatem sedis suę Romane quoque sedis et apostolice benedictionis privilegio debuit insigniri et cum eis pariter, qui traditam a beato Petro apostolo sanam servare doctrinam catholice fidei integritate, in vera confessione et inviolabili veritate predicationis uniri, sinodicam suam epistolam per Hadamarum, venerabilem monasterii Fuldensis abbatem, Romam ad Agapitum, mire sanctitatis papam, direxit, in qua, cuius spiritus esset et quia pastor ab

ovibus electus a Domino missus esset, innotuit. Appellatusque est ibi concors et concivis apostolorum, princeps ac propagator Domini preceptorum. Legatus inde cum magna mentis alacritate reversus pio pastori, cui antehac gratia Dei collatum est secundum prophetam oleum gaudii pro luctu, tunc attulit pallium laudis pro spiritu meroris. Spiritus namque Dei cordato homini et sacramenti huius magnifice virtuti magis quam his, quę visibiliter gerebantur, intento divinitus inspiravit, ut erigeret cor suum in spem per gaudium spirituale, ne tristaretur in eo, quem sensit imminere laborem. Cor enim quod novit amaritudinem animę suę in gaudio eius non miscebitur extraneus. Sapientię hęc verba sunt.

27

Legatus ergo, ut loqui coepimus, Roma rediens bonum nuntium Coloniam ferre acceleravit portans sacrum habitum ab universali pontifice missum pretendentem iugum Domini suave et onus eius leve et ipsum, quod sub eo dispensatur, humile ministerium, quod verba Domini testantur dicentis: Qui maior est vestrum, erit minister vester, ferens simul reliquias de proprio corpore sancti Pantaleonis martyris et privilegium apostolicae sublimitatis auctoritate traditum, quo et eodem pallio preter consuetudinem sacerdos Domini, quoties vellet, indui permissus et concessis omnibus, quę petebantur, ipse pro magnitudine virtutis et sapientię in participatum eius operis et prope in consessum tantę dignitatis admissus est. Properavit in occursum eius leta civitas, un-

dique iubilans multitudo accurrit, convenerunt in suburbio prope antiquum locum, ubi ecclesia eiusdem preciosi martyris erat, inculta adhuc et ruine proxima. Ibi deposita sunt grata onera, deinde suo quęque loco reposita.

28

Monet me hic aliquantulum inmorari festivus ille et qui postea in brevi, pro dolor, factus est funerosus eiusdem loci occursus. Ibi venerabilis iste amictus primo, ibi postremo, semel leto, semel lugubri carmine susceptus est. Corpus enim religiosi et Deo digni sacerdotis ibidem sepeliendum officii sui insignia non amisit, que tamen spiritualiter et ideo feliciter, ut credimus, anima secum vexit. Archano itaque Dei omnipotentis consilio provisum est, ut idem locus ad declaranda sancti sui martyris merita prima hac occasione illustraretur et talis fieret, ubi vir iste Domini pacificus et mirabiliter humilis potissimum eligeret sub eiusdem pii martyris patrocinio tremendi iuditii diem et futurę resurrectionis gloriam exanimis prestolari. Non multo post ibidem, utputa in loco secretiori et ab urbanę inquietudinis molestia remotiori, fratres in laude divina pervigiles et sollicitos sub monastice regula disciplinę Domino servire instituit, quibus abbatem preposuit nomine Christianum, suę videlicet professionis foronomum et in lege Domini, sicut hunc decuit ordinem, adprime eruditum. Cui ordinato hoc breve commonitorium de occidentis partibus scripsit: 'Ut sis quod vocaris, cura, gentilitati ne degeneres. Id serio triumpha, ut non, sicut prius,

antiquetur, sed de virtute in virtutem ut eatur, nava.'

29

Numquam ita civilium negotiorum occupatione detentus est, ad quam eum non sua libido, sed populi necessitudo adtraxit, ut animo illo ad omnia vivacissimo non vigeret, intentus religioni precipue et lectioni, in cuius studio mori videbatur. Ad id agendum exemplo suo et crebro monitu accendit omnes pene, quos pre oculis habuit. His vero, qui hoc ita non amabant, vehementer indoluit eosque, licet alias familiares essent, a secreto tamen et amico meroris loco, ubi se sibi licentius et ideo diligentiussolebat explicare, removit. Pectus cordati viri pertęsum fuit regifici luxus et consuetę, hoc presertim tempore, potentibus iocorum et voluptatum illecebrę. Unde si quando suis coactus quodammodo reddidit, quod non debuit, excessum hunc modicum fletu plerumque largiore detersit. Vitam presentem et dulcem metuit et amaram expertus est. De vita vero omnis sollicitudinis et languoris ignara, haud dubium, quin ante omnia plurimum cogitaverit, qui de ea tam luculenter multocies et cum familiaribus et coram plebe sibi commissa disseruit.

30

Iuvenis ut erat omnique pompa circumfluus, audeo dicere, dissolvi vellet, tantum ut cum Christo esset. Hinc lacrimę assiduę, suspiria fere continua, furtivę orationes et singultus in ipso

etiam lecto clarius perstrepentes, ut testantur, quos id minus celare poterat, etiam dum latere volebat. Quotiens diem mortis posuit ante conspectum cordis! Quotiens ad hoc vocis quoque officio prorupit, quod corde molitus est! Quotiens audivimus eum vehementi gemitu preoptasse id, quod futurum non tamen sine gravi trepidatione speravit, ut ęstuosum mundi huius naufragium in Dei sola misericordia tutus evasisset et in littore tandem securitatis intimę constitisset. Elapsurus quodam modo putabatur, ut quasi mortem aufugeret totum, quod ei in huius mundi deliciis blandiebatur. Testes supersunt conversationis eius quam plurimi; quoties eum in secretis corde contrito et spiritu humiliato persenserant, mirari plus poterant quam imitari. Nam ille popularis plerumque quasi solitarius vixit; mirum dictu inter convivas lętissimos lętior ipse frequenter abstinuit. Molles et delicatas vestes, in quibus nutritus et ad hominem usque perductus est, etiam in domibus regum multoties declinavit, inter purpuratos ministros et milites suos auroque nitidos vilem ipse tunicam et rusticanas ovium pelles induxit. Lectuli delicias vehementer aspernatus est. In balneis cum lavantibus cutisque nitorem quęrentibus vix aliquando lotus est, quod eo magis mirum est, quia ab ipsis cunabulis eiusmodi munditiis et pompa regia educatus est. Haec autem pro tempore et loco modo palam, modo secretius egit, ut et laudem humanam subterfugeret et tamen subditis exemplum hoc agendo preberet. Multi enim verbis, plus exemplis proficiunt plerique. Apud mites et humiles

nemo humilior, contra improbos et elatos nemo vehementior fuit. Hunc terrorem, qui beneficio obligari non potuit, indigena eque et alienigena formidavit, et recto convenientissimoque ordine omnis, ad quem magnitudinis eius fama pervenit, primo eum timere, postea consuevit amare.

31

Sanctorum corpora atque reliquias et quelibet monimenta, ut suis patrocinia cumularet et per multos populos ultra citraque hac celebritate gloriam Domini propagaret, undecumque collegit. His loca et ministeria omni sumptu et apparatu copiosius preparavit, de quibus singulis plura essent dicenda, si paterentur promissa compendia. Indicia sunt hec invicte fidei, qua non ea, que sua, sed que sunt Iesu Christi, quesivit. Baculum et catenam sancti Petri, qua diligencia, quo fervore, quo gaudio Coloniam, alterum Metti, alteram Roma adduxerit, omnes noverunt. In cuius honore domum eius honoratissimam mirabiliter ampliavit, quam de pulchra pulcherrimam fecit. Inclitos et precluis fame martires Patroclum, Elifium, Privatum et Gregorium, quorum gesta sunt permagnifica, merita gloriosa, patrocinia tuta, Christofori sanctique Pantaleonis, ut iam dictum est, preciosas reliquias, quibus se patronis specialius delegavit, utputa gemmas gratissimas et dulcissima pignora ad sanctissimam sue ecclesie sedem miro ambitu variis de locis adtraxit. De translacione beati Evergisili, tercii eiusdem sedis archiepiscopi, quid factum sit huius pii provisoris dispensacione), plurimis notum est, quem in ec-

clesia beate Cecilie virginis cum hymnis et divine laudis celebratione repositum plebs religiosa ita veneratur et colit, ut presentem crederes beneficiis largioribus cotidiana obsequia mutuari.

32

Cetera, quę tam brevi tempore suę ecclesię filiis oblectamenta contulit et dona salutis, pensari nequeunt, estimari non possunt, quę ex omnibus pene mundi plagis et terminis religiose affectu et animo congregavit quasi conitiens, quod futurum erat, ut pro brevitate dierum suorum gregi sibi commisso dona perhennia confirmaret. Quo tamen studio id curavit potissimum, ut et illis, unde abducta sunt, desiderium, et hiis, quo adducta sunt, amplificaretur gaudium, quatinus utrique bono odore Christi, qui est in martyribus, immo quod ipsi sunt, licet diversis affectibus provocati et illi vivatius appeterent, quod neglegebant, et isti perpetuo venerarentur, quod ad se translatum esse gaudebant. Nam qui nescit bonum amare, quod habet, si ablatum ab illo fuerit, discit fortasse bonum amare, quo caret, et habebit illud, dum aberit, fructuosius in memoria, quod sibi inutiliter habuit in presentia. Impletum est hoc modo evangelicum illud elogium, quod dicitur: Omni habenti dabitur et abundabit, ei autem, qui non habet et quod habet, auferetur ab eo.

33

Interea certatim multis in locis per parochias episcopii sui fidelis hic Domini servus et prudens ęcclesias, monasteria et cętera ędificia servitio domini Dei sui et honori sanctorum eius apta quędam a fundamentis erexit, quędam prius fundata nobiliter auxit, alia olim diruta reparavit. In his singulis, qui Deo omnipotenti sub regula vitę canonice deservirent, provida ingenii sui arte disposuit, ac ne quid eis pro modo conversationis suę deesset, liberaliter disponendo providit. Cuius operis et saluberrimi studii monimenta ęre perennius in his, ubi acta sunt, locis firmata perdurant, ita ut in laudem et gloriam Iesu Christi memoriam tanti viri nullam ętatem obscuratum iri in perpetuum patiantur. Iddem ad exteras nationes transfudit et in regno suę providentię delegato partim exemplo, partim opere proprio, partim varia personarum qualitate et crebra ammonitione diffudit. Non enim passus est suorum quemlibet aut incassum occupari aut otio torpere inerti diffiniens, ut solebat loqui, ignavum pecus arcendum a presepibus, et secundum apostolum, ut, qui non laborat, nec manducet. Non possunt singillatim conscribi bona omnia, quę fecit, quę docuit, quę amavit. Tantum semper materiei supererit id curantibus, ut ipsi profecto ante lassi cessaverint quam id, quod moliuntur, expleverint. Iam vero in predicatione verbi Dei et in subtilitate disputationum de sinceritate scripturarum qualis quantusque fuerit, admirari possumus, diffinire non possumus; quę tam copiose sanis sermonibus domini nostri Iesu Christi et ea, quę secundum pietatem est, doctrina profudit, ut

plenum eum esse sapientia Dei, per quam omnia facta sunt, nemo hoc audiens et recte intellegens dubitaverit. Et ut nihil, quod divini cultus usui competeret, sagax eorum, quę sunt Iesu Christi, scrutator intemptatum relinqueret, si quos aut in suorum ovilium septis aut extra repperit, qui singulari acie contra diabolum dimicaturi solitariam vitam appeterent, hos cum omni veneratione susceptos, suę quoque exhortationis caritativa consolatione munitos per diversas monasteriorum et ecclesiarum cellulas, cum idoneo ecclesię testimonio et religioso, ut decebat, officio, alibi singulos, alibi binos inclusit, quibus tamen ad invicem, nisi sermone tantum et aspectu, nullus pateret accessus. His sumptus, et quęcumque humanę fragilitati necessaria vide bantur, per fidelissimos suę administrationis vicarios sollicite ministravit et precipue per apostolorum festa, quotquot in anno occurrerant, singillatim eos donis congruentibus visitavit. Ita secundum perspicuam apostolicę normam doctrinę bona providere curavit, non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus, ut cuiuscumque affectus sive conditionis homines, si Deum quererent, inter eius discipulos aut probari possent aut erudiri.

34

De ancillis Dei, quę in monasterio sanctę Mariae divinę religioni fuerant deditę, deque canonicis ad sancti Andreę apostoli ecclesiam translatis, et si qua erant huiusmodi, scrupulum quidem reliquit non modicum, sed his, quibus mentis acies ita non viget, ut sinceram eius inten-

tionem in diversis operibus valeant perspicaciter intueri. Qui utique si adverterent, non homines propter locum, sed locum a Deo eligi propter homines, et quia oboedientia Deo placet super sacrificium, scirent fortasse oves vocem pastoris audire debere et magis id ratum acceptumque Deo fore, quod per oboedientiam quam quod per propriam voluntatem secuntur. Ubi autem zelus et contentio, ait Iacobus apostolus, ibi inconstantia et omne opus pravum. Similiter in eo, quod nefarios quosdam patrię civiumque predones de regno, ubi quieti et pacifici esse noluerunt, quasi pestem bonorum expulit et exulari coegit, ipsis licet nescientibus profecto consuluit. Quo enim diuturnior nequam, eo graviorem et prolixiorem sibi comparabat poenam. Quando autem boni quiescerent, si malorum furori nemo resisteret? Nimirum pepercit illis Deus, quibus hoc magna sua patientia et bonitate permisit, ut de pace et statu patrię suę absentes audirent, quod presentes numquam videre vellent; felices, si bona sua saltim in peregrinatione cognoverint et patriam cupierint, de qua expelli non possent, ubi beati omnes pacifici, quoniam filii Dei sunt vocati. Talis itaque per Dei omnipotentis gratiam vir iste fuit, ut nec odio nec invidia ad persequendum eos, qui tales erant, ullo modo excitaretur nec a miserendo aut parcendo miseris duritia aut crudelitate aliqua restringeretur, sed ut pastor sollicitus et vere dux populi Dei salutem omnium et utilitatem in omni quęsivit negotio et, quos ipse in via Dei duxit et docuit, ne a perversis seducerentur et in errorem mitterentur, strennue decertavit.

Tantum autem aberat a sevitia, ut pro his etiam, quibus amarum aliquid pro qualitate factorum necessario inferebat, ipse frequenter amare fleret, ita gaudere cum gaudentibus, cum flentibus flere consuevit. Nam et qui hoc dixit, quendam satanę in interitum carnis tradere iussit, ut spiritus in die Domini salvus esse possit.

35

Igitur cum iam prope esset summa dies et ineluctabile tempus, quo Deus omnipotens, propitius terrę, populi sui ultus sanguinem servorum suorum vindictam retribueret in hostes eorum, aggravata est ultra modum et omnino intollerabiliter superbia ferocissimę gentis Ungrorum, seducta, credo, superioris anni successu. Siquidem, ut veracissime dictum est: Ante ruinam exaltatur cor, ibi ceciderunt omnes, qui operantur iniquitatem. Prevenit hanc pressuram imminentem ecclesie pax in placito regali, quod in Arnestat habitum fuit, ex integro condicta et ex magna iam parte per imperatoris nostri fratrumque eius sapientiam confirmata. Et revera tribubus et linguis innotuit, quia Deus dissensionis non est, sed pacis, tantam huius initio operatus est salutem populo suo. Imperatoris quidem spiritus agitabatur in ipso, quia non erat ei tempus exercitum congregandi, sed fiduciam habuit per Christum ad Deum, qui potens est salvare in paucis, sicut in multis. Aderat ibi Cůno, non iam dux, sed miles, toto, ut putabatur, animo conversus ad pacem, quam paulo ante atrociter inpugnabat, cilicio membra domans, Deum gemitibus, ut fertur, ex-

orans, ut, si sic eius sancta voluntas existeret, permissa regi nostro et exercitui eius victoria eum ab impiis, quibus se prius male coniunxerat, permitteret trucidari, ut possit in perpetuum ab eorum consortio liberari. Imperator indici sanxit ieiunium ipsa, que tunc erat, in vigilia sancti Laurentii martyris, per cuius interventum sibi populoque suo ipsum Deum poposcit esse refugium. Propositum suscepti operis negat expedire bellum primo sanctę festivitatis diluculo susceptum, vixdum vespertino crepusculo, Deo misericorditer dispensante et pro suis pugnante, satis feliciter peractum, miserendum post victoriam Cůnonis interitum, gloriosissimum imperatoris triumphum, regem ipsum barbarorum, duces et principes captivos, trophea per totam regni ipsius latitudinem usque ad eiusdem gentis fines frequentissima, quę omnia proprii industriam operis ad laudem et gloriam Dei omnipotentis exspectant.

36

Nos ut, a quo paululum defleximus, ad propositum redeamus, quid interea pius archiepiscopus Bruno totius semper perosus malitię et indefatigatus iusticię executor fecerit, disseramus. Cum videret se ad prestitutum diem seniori et fratri suo, magno imperatori, cum auxiliaribus copiis non posse occurrere, simulque esset sollicitus, ne forte barbari bellum vitantes in Galliam, suo iuri commissam provinciam, declinarent, arbitratus sic se regno consulere votisque imperatoris sic amplius deservire, Liudolfum, prolem

regiam, nepotem suum, convenit, egrum eius animum blandiciis melle dulcioribus delinivit, statum pristinum, si, quę sua erant, accuratius vellet adtendere, repromisit. A quo postquam medicinalia sermonum et exhortacionum suarum antidota non ut prius obliquis ambagibus declinari, sed solito avidius pregustari et ad interiora pectoris recipi sensit, eum mox in episcopii sui locum venerabilem, Bonnam videlicet, iucunde satis invitavit, iucundius suscepit, omni voluptate utriusque digna et commoda cunctisque, qui aderant, gratissima, non immemor regie dignitatis, affecit. Qui dum adhuc simul essent, de his, quę in expeditione bellica, immo divina virtute facta sunt, nuntios acceperunt. Institit nepotem patruus amplius consolari. Factum est in brevi instinctu huius consiliarii, ut filio suo, qui perierat et inventus est, imperator totam Italiam delegaret, et quod maius fuit, paternam firmissime pietatem inpenderet. Ubi dum maxime placuit populo viamque affectavit Olimpo, repente flos ille integerrimus et robur regni tutissimum e medio excessit. Pater autem eius imperator ac semper magnificus triumphator post luctum consolatione recepta cum fratre suo veterem necessitudinem nova consuetudine iunxit, Coloniam venit; ibi se non tam fraternis deliciis quam mutuis cum illo aspectibus, affatibus et cunctis omnino iucundissimis usibus oblectavit. Nec defuit ibidem severa in improbos et inportunos cives regni censura iudicii, blanda item in bonos et mites pię dominationis liberalitas. De statu regni rebusque eius tutandis et dilatandis

sedulo et strennue in commune consultum, ut de sanciendis quibuslibet, aliis resecandis cautissime ageretur, summo consilio provisum est.

37

Quęsivit interea summa diligentia pius pastor Bruno, veritatis assertor, evangelii propagator, navos et industrios viros, qui rem publicam suo quisque loco fide et viribus tuerentur. His ut neque consilium neque copię deessent, sedulo curavit. Quotquot etiam de principibus et regionariis prioribus cęterisque, quorum dispositio regni intererat, saluberrimis suis admonitionibus ad communis bonorum omnium utilitatis fędus fide plena consenserant, hos ipse inter summos et familiares habebat, eisdem imperatorem, germanum suum, adprime conciliabat pensans non temere a quodam sapiente dictum: Bonus, ubi neglegas, segnior, at malus fit improbior. Archiepiscopum Treveris Heinricum, magni meriti et summe probitatis virum, qui Ruotberto, magnifico presuli, Colonię in gravi pestilentia, cum et imperator ibidem esset, defuncto successit, Wilhelmum quoque, precluis et gratissimę excellentię archimandritam, nepotem suum, Fritherici Mogontiani antistitis successorem, ambos egregios, ambos in Domini lege perfecte instructos, imperatori alterum consanguinitate, alterum probitate, utrumque familiaritate coniunctissimos, ipse quoque inprimis summa veneratione colebat. Hos igitur tales tam illustres, tam certe sapientes et religiosos et in omnibus bonis artibus eruditos viros ad consilium, ne forte ipse per

se, ut sunt humana, a tramite veritatis uspiam exorbitaret, frequenter adhibuit; hos cum ipso simul non solum in lectione, consilio et disputatione, sed etiam in acie vidimus, providentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus. Erat namque in occidentalibus Lotharici regni finibus velut indomita barbaries ea, quę videbatur ecclesię proles, felicitati invidens alienę nec minus saluti suę, despiciens paternę blandimenta exhortationis, terrorem vix sentiens potestatis. Qui si iuri suo permitterentur, suis perversi, sibimet ipsis pessimi viderentur. Ille vero ante omnia provido usus est moderamine discretionis, ut pro qualitate locorum et temporum in prelatione pastorum ad sapientissimi imperatoris nostri imperium dominici gregis paci et tranquillitati consuleret, illos nimirum ceteris preferens, quibus nequaquam esset incognitum, quid pastoris esset officium, quid mercennarii vicium, quid in ministerio susceptio, quid in angaria aut agendum esset aut sperandum, alios, ut quasi cortinę iacinctinę interiora domus Domini ornarent, alios, ut quasi saga cilicina deforis violentiam tempestatum arcerent.

38

Libet meminisse quoddam huius pii patris pium et laudabile factum, quod in ipsis sacerdotii sui primordiis, ut pro luctu spirituque meroris in oppressorum cordibus excitaret spem salutis, effecisse cognoscitur, quamvis hoc ipsum ob inopiam recte dividentium linguę calumpnianti fuit obnoxium. Quid enim non pervertit invidentia,

qua nulla maior esse videtur amentia? Siquidem Ratherus, Veronę, quę civitas est Italię, ordinatus presul, cum ex quadam levi suspitione, ut mos est gentis illius, ab honore proprię sedis esset expulsus, Leodicensi cathedrę vacanti magna eius industria secundum statuta canonum incardinatus est. Quod quidem propter abundantem doctrinam et eloquentiam copiosam, qua inter sapientissimos florere visus est, non eidem solum ecclesię, cui prefuit, sed et multis aliis circumquaque valde proficuum fore putatum est. Simul quia in illis partibus per zelum et contentionem, unde fieri solet inconstantia et omne opus pravum, quidam etiam sacerdotes Domini plerumque, quod dictu nefas est, terrenę plus iusto confisi potentię populum inperitum scandalizabant, sępe dictus sępeque dicendus domnus Bruno, cui iam totius regni dispensandi cura imminebat, ratus id, quod verum fuit, hunc eiectum antehac et neglectum hoc tanto beneficio ad illud fidei et veritatis fędus adduci, ut a nemine posset seduci; ita demum os loquentium inimica obstruere posse credidit, si nulla occasio scandali posset in eorum episcopo reperiri. Sed ad sui pernitiem pars sinistra prevaluit; quicquid pro salute eorum gestum est, hoc sibi pestiferum aestimabant. Quid multa? Erratum est, sęvitum est nec cessatum est, donec expulsione eius crudelitati suę et nequitię satisfacerent. Ablata est omnis spes restitutionis eius, conspiratio enim gravissima facta est, quę, nisi et hic penitus amoveretur et in eundem locum Baldricus, qui erat de magnatorum terrę illius prosapia oriundus,

subrogaretur, sedari non posse visa est. Ad hanc sentinam tempestates undique innumerę confluxerunt, navis ecclesię laborante remige fluctuavit, gubernator ipse procellose tempestatis impetum ferre non potuit. Cessit igitur, cessit, ne vinceretur a malo, sed vinceret in bono malum, cessit adversantium voluntati, ut suo eos gladio iugularet sibi. Obstricti sunt sacramentorum fide spontanei, ut si accipere mererentur episcopum, quem petebant, invicta exinde firmitate auctoritatem ecclesię et ius imperatorium tuerentur. At ne quid in eiusmodi negotio inperfectum restaret, quod curiosis alienarum rerum investigationibus scrupulum commoveret, cum imperatore, germano suo, id effecit, ut Rathero episcopo, bis iam destituto, antiqua sedes Veronensis ecclesię redderetur.

39

Multa sunt alia et prope infinita, quę in brevi non in Lothariorum tantummodo populo, quem ipse ex integro susceperat gubernandum, quem etiam, sicut in presentiarum cernitur, ex inculto et fero pacatum reddidit et mansuetum, sed etiam per totum regnum gloriosissimi imperatoris fratris sui in Dei rebus et salute totius populi strennuissime operatus est. Erat enim eidem omnino communis cura cum seniore et germano suo, quorum uterque de altero merito gloriabatur in Domino. Pręterea Lotharium, sororis suę filium, de antiqua regum prosapia ortum, cum a sobrinis suis vehementer esset oppressus, mirifice eruit et exaltavit nec cessavit, donec in locum

patris sui regem constituit ac maiores ipso potentioresque Hugonis filios omnesque illius regni principes sub iugum eius stravit, ita prospiciens universis, ut sub unius moderamine imperii omnes pariter et ab hostibus tuti et inter se invicem possent esse pacati.

40

Imminet regno illi, quod reticendum non est, seva clades, Nordmannorum gens, quibus in piratico latrocinio non sunt alii exercitatiores. His ex magna iam parte preda erat populus dissensione et civili pernitie assuetus. Quod illis superfuerat, inter se domestica seditione consumpserant. Egit autem provida dispensatio rectoris nostri, qui, quoniam hominem se esse intellexit, humani nihil alienum a se putavit, egit, inquam, ut ad se quasi ad tutissimum portum confugerent omnes, qui quietem et pacem amarent. Ipsorum etiam barbarorum immanitatem et intolerandam dudum ferociam mitigavit. Siquidem eodem tempore et rex eorum Haroldus cum magna suę multitudine gentis regi regum Christo colla submittens vanitatem respuit idolorum.

41

Erat imperatori filius adhuc tenellus, delicatissime indolis et integerrime voluptatis, obses pacis et gloria plebis. Hunc archiepiscopis, patruo fratrique, commendatum ad custodiam regni Cisalpini reliquerat imperator profecturus Romam et res totius Italic ordinaturus. Cesar

ipse futurus electum summo consensu ab omni populo regem esse constituit, unxeruntque Ottonem, equivocum patris, Bruno archiepiscopus, Wilhelmus et Heinricus ceterique sacerdotes Domini regem in Aquisgrani palatii et exultavit maxima gratulatione populus dicens: Vivat rex in aeternum! Divisi sunt deinde ab alterutrum germani, par semper invictum, et imperatore Alpes Penninas transeunte remansit citra spectatus atque incredibili pietate utrobique desideratus pius pastor et archiepiscopus Bruno. Non longe post domino et fratri suo, quia ipsum per se ire non licuit, auxiliares copias non levem armaturam de Lothariorum populo misit. His prefuit Godefridus dux, quem ipse nutrivit, vir sapiens et religiosus, amantissimus pacis, observantissimus ęquitatis, imperatori per id tempus ad votum serviens, omnibus placens. Hic eodem tempore febre correptus in magnam spem future quietis exspiravit. De cuius innocentia quoddammodo securus, quasi testis et conscius vitę eius, pius pater Bruno, cum de pecunia dispensanda ageretur pro remedio animę illius, non valde eum talibus indigere asseruit. Imperatoris preterea reditum frater eius nocte dieque sollicitus expectavit, redeunti in omni gloria lętus occurrit – eius enim eximia virtus, dignitas et in eo negotio, quod gessit, fides et continentia – simulque cum ipso spem ocii et tranquillitatem animorum, iudicia, leges, cum concordia populi regis et principum auctoritatem reductam estimavit. Cuius consiliis omnibus, cum ipse nihil aliud dies ac noctes nisi de salute populi cogitaret, interfuit

et inter primos excelluit. Hic eidem gravissimus auctor ad constituendam, fidelissimus socius ad comparandam, fortissimus adiutor ad rem publicam perficiendam fuit.

42

Igitur cum in hoc sanctissimo studio imperator tricesimum regni sui, germanus eius duodecimum pontificatus sui ageret annum, nondum nisi vix prelapsus ętatis quadragesimum, sanctam pentecosten simul Colonie celebrantes, qua maior mortalibus gloria concessa non est, sese invicem inter sancta sollempnium dierum officia, una cum diva matre, sorore regina, nepotibus filiisque regibus totaque illa Deo dilecta familia et cunctis regni senatoribus, affecerunt. Constat enim nullum aliquando locum tanta celebritate, tanto splendore omnis generis hominum, ętatum, ordinum floruisse. Hanc itaque gloriosissimi cesaris augusti et germani eius, summi et incomparabilis viri Brunonis archiepiscopi, fidam Deoque placitam in omni voluntate et opere coniunctionem, hanc conspirationem in omni utilitate et honestate administranda et bene gerenda, hanc iucundissimam vitę officiorumque omnium societatem mors seva, mors horrenda, mors, inquam, sola diremit. Et revera, quamvis nihil atrocius videretur, nihil tamen esse potuit, quod eam innocentius diremisset.

43

Ergo cum summus antistes Bruno senioris et fratris sui orientem versus euntis contubernia ruens prius in oscula et flens largiter reliquisset pacataque omnia et quieta intra metas regni sibi creditas agens Deo gratias aspexisset, iterum iterumque suos omnes, clerum populumque, quę agenda fuissent, admonuit et mox in occidente Compendium adiit, ut ibidem nepotes suos ab invicem dissidentes ad concordiam revocaret, in fide et gratia stabiliret, ecclesię religionem, regi honorem et, quę sua essent, dictante ęquitatis ratione, annuente Domino, singulis confirmaret. Eo intentus negotio infirmari cępit, et sic Remensium civitate gravi corporis molestia detentus quinto demum die, postquam invasit, egritudo eum prevenit. Quibus diebus in itinere non minus quam in hospitio lectione assidua nullo pene alio cibo refocilatus est. Interrogatus autem familiariter ab episcopo Wicfrido, ut ipse testis est, cuius morbi gravedine urgeretur, non morbum, sed dissolutionem sui corporis esse respondit. Episcopus itaque supradictę metropolis dignissime eum recepit, humanissime tractavit, et in festivitate quidem, quę tunc inerat sancti Remigii, levius aliquantulum habuit, ita ut clientulis eius et sociis spes esset recuperandę salutis eius. Ipse autem vocatis episcopis, qui simul cum eo venerant, Theoderico et Wicfrido, postulavit, ut testamenti sui faciendi copiam ei facerent et adiutorium exhiberent. Quod cum perdolenter et lacrimabiliter valde excusarent, valitudinem optatam in brevi pollicentes futuram, ille animi industria, qua semper viguit, econtra renisus: 'Dum

tempus est,' inquit, 'hoc fiat, multa nobis alia post hęc restant agenda.' Ingravata est deinde infirmitas et invaluit iamque anhelitus intercluso faucium meatu vitalium lassitudinem premonstravit. Tunc vocato notario coram memoratis testibus testamentum suum ipse dictavit; res omnes, quas habuit, a sese, dum adhuc in bona spe viveret, abalienavit, dispersit, dedit pauperibus, quodque ordinandis exterioribus ęcclesiarum Dei ędificiis congessit, in brevi secundum collatam sibi sapientiam facta et corroborata cautione sua congrue et professione sua digne divisit. Hoc qui legere ipse querit, inferius scriptum in promptu habebit. Ingenium, quod mundo corde et iugi exercitatione politum dono Dei reddidit et inlustre, illum, ut liquido apparet in eius verbis, non defecerat in extremis.

44

Post hęc pauper Christi collecta animi virtute iterum semotim episcopos advocavit. Quibus assidentibus et interioribus factis hęc verba gemitu exuberante et fletu inundante profudit: 'Tria mihi videntur genera esse confessionis, quibus se cor hominis domino Deo suo, renum testi et scrutatori cordium, patefacit, non ut ipsi, qui nihil non novit, lucidius innotescat, sed ut ille, qui se parum novit, veracius semetipsum agnoscat et aut Deum in benefactis landet aut se in malefactis accuset. Hoc cum semper fieri debeat – sic enim vigilare precipimur, ne fur veniat, quando nobis incautis dampnum illaturus irrepat –, tum pulsante domino domus per infirmitatis molestiam

necesse est, ut mens se quibus possit viribus erigat, qua valeat intentione iudici suo appropinquanti assurgat, sopitis terrenis desideriis spe ad superna flagret, bona perennia, etsi non meruit, minime tamen desperet, sibi defidat, in Domino confidat. Ecce, fratres dilecti, sicut cernitis, pulsatur ianua pectoris mei, vocor ad reddendam rationem operis mei. Si quid potestis, rogo, ferte presidium, orationis vestrę porrigite manum. Incertus inter spem metumque feror, ut in neutram partem pronior inflectar, id vero enitendum est. Sed quę sunt vires meę? Misericordię remedium prestolor, in manu creatoris mei sum, de me, quod ipsi placet, ut fiat, expecto. Bonum est confiteri Domino, confessio et magnificentia opus eius. Non enim aliquid boni, nisi ipso operante, fieri potest. Est autem quędam confessio non peccata deplorans, misericordiam tamen implorans, de qua per psalmistam ex persona Domini dicitur: Sacrificium laudis honorificabit me et illic iter, quo ostendam illi salutare meum. Hoc salutare, id est dominum Iesum, ore confiteor et corde credo, quod Deus illum suscitavit de mortuis. Hic omnes thesauros sapientię et scientię absconditos agnosco. Hunc dominum Iesum nemo potest dicere nisi in Spiritu sancto. Ante illum est omne desiderium meum, et gemitus meus ab eo non est absconditus. Dixi, confitebor adversum me iniusticias meas Domino, quod est secundum genus confessionis, lamentabile in peccatis. Tercium, quod commendat beatus Iacobus apostolus: Confitemini, inquiens, alterutrum peccata vestra et orate pro invicem, ut salvemini,

hoc vobiscum, domini et fratres mei, agere volo, hoc anxie quero. Spero autem, quod advocatum habemus apud Patrem, Iesum Christum, iustum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris.' Deinde postquam his se coram Domino totum effudit, corporis et sanguinis dominici sacramentum, virtutis eiusdem sacramenti non inscius, expetivit. Quod cum fuisset allatum, vir ille Domini, quid animo senserit, toto corpore prostratus ostendit. Refectus autem hac vitali alimonia spe validior lectulo restitutus est, dies postquam non minus quam quinque in eodem corporis languore et spiritus fervore permansit.

45

Sollempni vero die beatorum martyrum Gereonis et sociorum eius iam vergente subito mentis excessu raptus episcopis, ducibus, comitibus et cunctis, qui aderant, luctum movit ingentem, quia dissolutionem optatissimi corporis instare putabant presentem. Ille, ut solebat, paululum convalescens tumultum manu sedabat, fletus et rugitus adstantium mitigabat, maiores et hoc affatu ultimo digniores ex nomine vocabat: 'Nolite', inquiens, 'nolite, fratres, hac mea sorte tristari. Divinę animadversionis iudicio cunctis mortalibus imposita est ista conditio; non licet nolle, quod Omnipotens sanxit inevitabile. Tristibus istis in brevi lęta succedunt. Illuc non absumpta vita, sed mutata in melius pergo, ubi viros longe plures et clariores, quam hic umquam viderim, cito videbo.' Nec plura his locutus lectulo fessa mox membra reposuit. Consuetum paulo post

luce adhuc integra vespertinę laudis officium, nocte iam profunda completorium ipse cum fratribus consummavit, domino Deo suo sanctorumque eius precibus sese quasi mox iturum attentius commendavit, iter suum magno illo viatico, sancto videlicet et unico redemptionis nostre pignore, munivit, episcopos seipsumque et eos, qui presto erant, benedictione consignavit. Ita tremendam dissolutionis suę horam animo intento ad creatoris sui imperium expectavit. Exin media nocte transacta conversus nisu, quo poterat, ad episcopum Theodericum, nepotem suum: 'Domine', inquit, 'ora!' et mox inter psallentes Domino et orantes nimiumque flentes spiritum exhalavit. Quod in illo non potuit mori, redditum est creatori, corpus autem eius exanime, sicut ipse vivus preceperat, eodem die, id est V. Idus Octobris, indefessi eius comites levatum in feretro transferentes VIII. postea die ad augustam sedis ipsius metropolim Coloniam pervenerunt. Quorum adhuc nonnulli iureiurando et mirum in modum affirmando testantur in longo illo itinere nullam pene lassitudinem aut laboris molestiam se sub tanto onere pertulisse. Unde autem ibant, quocumque ibant, quascumque gentes, quascumque terras attingerant, omnes mirabiliter huius, ut eorum verbis utar, digni Deo viri merita in rem publicam, in imperatorem, in reges, in principes, in omnem populum eximia, qua quisque facultate poterat, ęstimabant.

46

Iam vero cum eiusmodi exequie Coloniam adventarent et hoc per omnem regni Lotharici populum fama nimis odiosa dispergeret, ita dissoluti sunt omnes, presertim sanctissimę sedis illius et ecclesię alumni, quasi discessus tanti pastoris et obitus eiusdem esset ecclesię funus. Nam secundum amplitudinem prioris consolationis tunc invaluit vis et magnitudo doloris. Flebant igitur omnes, plerique donec exsiccarentur in eis lacrime. Multi congelatis membris attoniti in tanta orbitatis huius miseria semet ipsos vivere obliti sunt. Ante omnes luctu se lacrimisque, magis autem interno dolore cordis affecit, qui hunc patrem patrie pre cęteris amavit, Folcmarus, memorabilis probitatis et industrię diaconus ac prudens fidelisque huius sanctę ecclesię protus et iconomus, quo nomine eum ipse pater, utputa vicarium suum et sibi in omni negotio coniunctissimum, honorare consuevit, in quo solo tunc omnium desolatorum ora, oculi et animi versabantur, quorum certe omnium voluntate atque desiderio iam electus, licet nondum designatus, fuerat presul. Huic pius pater absenti, quod eum nosset, ex nomine res suas omnes egenis et ecclesiis episcopii sui distribuendas prescius, credo, futurę successionis summo studio delegavit.

47

Est prope muros civitatis ęcclesia, structura quidem et opere humilis, sed apostolorum nomine, in quorum veneratione consecrata perhibetur, insignis; in ea depositum pastoris sui corpus exanime sacerdotii velabant insignibus, quo pau-

cis, nisi episcopis et quibusdam secundi ordinis sacerdotibus, patebat accessus. Inde mox elevatum clerus et populus cantum planctumque permixtum ingeminantes in ęcclesiam beatissimi Petri, apostolorum principis, ubi sedes erat venerabilis, detulerunt. Noctem illam celeberrime in vigiliis et psalmodiis vix refocillatis corporibus insomnem duxerunt. Mane autem facto convenit universa civitas et eorum, qui de diversis provinciis et regnis subita fama exterriti advenerunt, innumerabilis multitudo. Affuit Treverensis archiepiscopus et Leodicensis antistes). Processerunt in medium episcopi Theodericus et Wicfridus), testes ultimę sanctionis eius et legationis, quam filiis suis ibidem Deo militantibus misit. Lectum est testamentum eius in presbiterio venerabili ante altare sanctissimi Petri; recensita sunt et ea, quę pio quidem et sollicito in Dei rebus animo rogavit et iussit, sed scribenda non censuit, videlicet ut anno illo toto per singulos dies numquam minus quam libra denariorum integra in usus pauperum erogari deberet.

48

Deinde secundum postulationem et desiderium cordis eius, quo flagrabat in extremis suis, suasum est clero sanctissimo, ut volenti animo corpus eius transferri permitterent ad monasterium monachorum, quod in honore sanctorum martyrum Pantaleonis, Cosmę et Damiani atque Quirini extra urbis muros non solum tunc construxit, sed adhuc usque consilio et providentia sua construit et ordinare non cessat, gubernante

Deo insignia bonę voluntatis eius per sanctorum merita, quorum illuc et reliquias advexit et patrocinia sibi religiosa et sedula supplicatione providit. Assenserunt promptissima voluntate omnes ad omnia, quę imperavit, solum illud difficillime persuasum est, ut de summo sacratissime sedis eius loco corpus abduceretur exanime. Lugebant quasi iterum destituti, non audentes post longam deliberationem vel in hoc resistere eius religiosissime voluntati. Deductus est pastor ab ovibus, dici non potest, quibus lamentis et questibus. Sepultus est in ecclesia beatorum martyrum XIIII. Kalendas Novembris, ubi usque hodie perspicue monstratur, quantus fuerit in oculis bonorum omnium. Quem postea amiserunt, qualis fuerit, et boni et mali lucidius agnoverunt. Frequentant locum sepulturę eius, certatim memorant, quid fecerit, quid docuerit, qualis vixerit, qualis obierit. Modo pro illo orant, modo, ut ipse pro se orare dignetur, rogant. Signa non querunt, vitam adtendunt, doctrinam recolunt, futurum in eo aut sibi aut posteris suis magnum aliquid pollicentur. Denique omnes eius monimentis sicut olim per vivum, ita nunc per mortuum ad Dei laudem et gloriam excitantur.

49

Testamentum domni et in Christo venerandi Brunonis archiepiscopi feliciter.

Bruno servus Christi filiis suis Colonię Deo militantibus. Quę in animum induxi de rebus, quę divina mihi commisit munificentia, dispensandis, vestro roborari iuditio, inniti testimonio,

si ipsum me presentem hęc Deus vobiscum communicare non siverit, dignissimum statui scripto ad vos perlato. Eapropter ex sententia fratrum nostrorum Theoderici, Wicfridi, qui et ipsi alumni vestri sunt, cuncta consciscite, rede Deo volente cuncta transagite, et quicquid thesauri nostris opibus illati ęcclesie, quicquid enim est, clavibus huius Evizonis, viri illustris, kimiliarchi sancti Petri, custoditur, preter si quid a ministris nondum relatum sit, ne quid ab ęcclesia divisum esse videretur, sub testimonio Christi et ęcclesię ante altare sancti Petri, palam domno Poppone, proto et iconomo ecclesię nostrę, congesta diligentique ratione inspecta vasa aurea et precisiora quęque in ministerio sanctę Dei genitricis Marię et beati Petri apostoli in ipsa ecclesia in perpetuo usu perpetuo consecrentur. Cuppam auream, sigillum et scutulam Grecam, quę penes nos sunt, beato Pantaleoni, candelabra preterea, quę in ministerio nostro sunt, cotidiana equitem argenteum a Magonciaco archiepiscopo datum, pallia X optima, vasa X argentea ex melioribus, libras C ad claustrum perficiendum, CCC ad ecclesiam ampliandam, cortinam latiorem, mensalia III, tapecia III, scamnalia totidem, mappas XXX, insuper equarum quicquid nobis fuerit ipsis, quę ecclesię reperte sunt, exceptis, villas, quas ecclesię nostrę adquisivi, Langalon iuxta Renum, Werebetti, Heingelon, Lidron, Wishem, quam Mosa alluit, domum quoque sobrini nostri, Metensis episcopi, et villam Bavingan, insuper, quicquid de rebus ecclesię nostre tenet, trado. Detur etiam usui monachorum tertia pars huius anni fructuum,

ad usus nostros elaboratorum. Ierichomium loco competenti ad nutum abbatis non longe a cenobio constituatur, cui, quicquid predii nobis Tuitii est, Leresfelt preterea in Saxonia adquisitum, et quicquid Gevehardus, quondam Bonnensis prepositus, iuxta Mosellam scitur habuisse, confero. Et ut hoc bona venia nostri senioris et successoris fieri queat, pro utriusque nostrum remedio Ruthinge, quod ecclesię rebus opera nostra augmentatum est, ut libet, utatur. Instar oratorii, quod beato Privato construimus iuxta altare sancti Martini in occidente ecclesię, beato Gregorio, magno martyri, qui recens adductus est, fiat, ubi sacratissimum corpus eius recondatur. Huic fundando C librę legentur. Cuppas aureas fratribus nostris ad sanctum Petrum, libras XX, cortinam, mensalia II, scamnalia totidem. Ad sancti Gereonis altare urcei magni, pallia II, tapete ex maioribus, fratribus naves et librę XII, mensale et scamnalia II. Ad altare sancti Severini consummandum IIII librę auri, fratribus librę VIII, vasa II, mensale, scamnalia II. Sancto Cuniberto scutulę II. Sanctis Ewaldis duobus pallia III, fratribus vasa II, librę VIII, mensale, scamnalia II, tapete I. Sancto Andreę librę XXX, pallia IIII, totidem vasa, candelabra II, fratribus librę VI. Beato Elifio martyri, sancto Martino confessori tantundem, predium preterea Solagon per precariam nostrę ęcclesię adquisitum. Ad sanctę Marię altare vasa II ex melioribus, monasterio et claustro perficiendo librę C, cortina, scamnalia II, mappae totidem. Ad altare sanctę Cecilię auri librę III, cortina, candelabra II, vasa II, tapete I, scamnalia

II, in consummando monasterio libre L. Collegio illius monasterii libre X, mensale. Ad sanctas virgines vasa II, candelabra II, pallia II, cortina, tapete I, scamnalia II. Sanctis monialibus librę X, mensale. Altari sanctorum martyrum Cassii et Florentii auri librę II, baccina, quę penes nos sunt, cuppe due, pallia totidem, fratribus librę X. Sancto Victori et collegio tantundem. Monasterio et claustro Sosatio fundando librę C, altari VI vasa, pallia totidem, tapete I ex maioribus, scamnalia II, cappa et casula ex nostris, predium preterea, quod Wodilo de precatu nostro dedit, illud etiam quod domnus Poppo Richildinchuso et Arvite nobis satis naviter adquisivit.

Fundite, corda, preces, lacrimosas mittite voces: / Ecce pater patrie conditus in silice, / Regia progenies, terras memoranda per omnes, / Bruno pacificus, vir bonus atque pius. / Archos antistes, cui clara Colonia sedes, / Visus erat cunctis karus ubique bonis. / Offendit tenebras lux vivacissima tetras. / Invida lingua tacet, laus modo vera placet. / Non fuit hic mundus tam raro munere dignus, / Raptus ab hoc nevo iam fruitur Domino. / Idus Octobris quinto presul duodennis / Vite concessit, spes comes alma fuit.